

Ks. ZDZISŁAW LEC

KOLEGIA JEZUICKIE NA ŚLĄSKU DO 1740 ROKU

Na początku, w pierwszym punkcie przedstawię postulaty związane z tworzeniem kolegiów jezuickich oraz ważniejsze wydarzenia z dziejów Śląska. W dalszej kolejności ukażą najważniejsze placówki jezuitów na Śląsku, a więc ich kolegia od początków powstawania do 1740 r. W zakończeniu napiszę o upadku kolegiów śląskich w latach 1741-1776, a więc za rządów Fryderyka II Pruskiego.

1. IDEA TWORZENIA KOLEGIÓW WEDŁUG TOWARZYSTWA JEZUSOWEGO I WAŻNIEJSZE WYDARZENIA Z DZIEJÓW ŚLĄSKA

Od końca XVI w. do 1740 r. włącznie jezuici na Śląsku i w Hrabstwie Kłodzkim prowadzili ożywioną działalność. Dowodem tego był szereg kolegiów, rezydencji i stacji misyjnych. Do 1623 r. należały one do prowincji austriackiej, a w latach 1623-1754 do czeskiej z siedzibą w Pradze. Potem, w 1755 r., prawie wszystkie placówki jezuickie na Śląsku weszły w skład prowincji śląskiej¹.

Największą rangę pośród placówek jezuickich miały kolegia. Były to domy zakonne, w których znaczna liczba zakonników zatrudniona była przy nauczaniu

¹ Śląskie placówki jezuickie w Opawie i Cieszynie pozostały poza zasięgiem Fryderyka II pruskiego w czasie jego zmagania o Śląsk w latach 1740-1763. Dlatego nie weszły do prowincji śląskiej, pozostając do kasaty w prowincji czeskiej.

i prowadzeniu szkoły². Na interesującym nas terenie powstały kolegia we Wrocławiu, Kłodzku, Opawie, Nysie, Głogowie, Żaganiu, Świdnicy, Opolu i Legnicy.

Mniejszą rangę od kolegiów miały rezydencje. Rezydencja to dom zakonny i wspólnota niewielkiej grupy jezuitów pracujących w szeroko pojętym apostołstwie. Wyjątkowo prowadziły one szkołę, zwykle ograniczoną do klas wstępnych. Rezydencje podlegały pobliskiemu kolegium. Rezydencje powstały w Brzegu, Cieszynie, Otyniu, Jeleniej Górze, Piekarach Śląskich i Tarnowskich Górach.

Stacja misyjna to najmniejsza placówka podlegająca kolegium lub rezydencji, z której jeden lub kilku oddelegowanych jezuitów prowadziło pracę apostołską bądź to w kościele jezuickim, bądź w majątkach jezuickich, bądź też na podstawie fundacji w kościele diecezjalnym. Posiadała więc charakter ściśle duszpasterski³. Najbardziej znaną na Śląsku stację misyjną założyli jezuiti w 1720 r. w Twardocicach koło Złotoryi. Była ona podporządkowana kolegium w Legnicy.

Śląsk w swojej bogatej historii był terenem wpływów wielkomorawskich, czeskich, niemieckich, węgierskich, austriackich, polskich. W 1138 r. stał się księstwem dziedzicznym pierwszego seniora Władysława II Wygnańca. W 1163 r. uległ podziałowi między jego synów. Po najeździe mongolskim w 1249 r. synowie Henryka II Pobożnego podzielili ojcowiznę na trzy odrębne księstwa: Wrocławskie, Głogowskie i Legnickie, z którego wkrótce wydzielono Księstwo Jaworskie. W 1282 r. Śląsk opolsko-raciborski został podzielony na księstwa: Opolskie, Raciborskie i Cieszyńsko-Oświęcimskie. Na początku XIV w. na Śląsku było już 17 księstw.

Istniejące rozdrobnienie ułatwiało królowi Czech Janowi Luksemburskiemu narzucanie księstwom śląskim swojej zwierzchności lennej, co dokonywało się w latach 1327-1342. Gdy wymierali książęta śląscy, ich księstwa przechodziły na własność korony czeskiej. Dla przykładu podam, że w 1335 r. Jan Luksemburski przejął Wrocław. Warto przy tym przypomnieć, że panowaniu czeskiemu na Śląsku sprzyjało mieszczaństwo niemieckie miast śląskich. W 1339 r. Kazimierz III Wielki zrzekł się pretensji do będących lennem czeskim księstw śląskich, a w 1348 r. uznał przynależność Śląska do Czech.

Potem w latach 1474-1490 Śląsk był prowincją węgierską⁴, zaś w wyniku układu sukcesyjnego w Wiedniu w 1515 r. przeszedł wraz z Czechami w 1526 r. pod panowanie Habsburgów. Habsburgowie cały Śląsk przejęli ostatecznie w 1675 r., po śmierci ostatniego Piasta, księcia legnickiego Jerzego Wilhelma. Habsburgowie rezydujący w Wiedniu rządili niepodzielnie na Śląsku aż do wojen śląskich, które rozpoczęły się w 1740 r. i trwały do 1763 r.⁵

² *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*. Oprac. Ludwik Grzebień SJ przy współpracy zespołu jezuitów. Kraków: WAM 2004 s. 291.

³ *Encyklopedia*. s. 636.

⁴ Jak do tego doszło zob. M. CZAPLIŃSKI, E. KASZUBA, G. WĄS, R. ŻERELIK. *Historia Śląska*. Wrocław 2002 s. 99-107.

⁵ J. MANDZIUK. *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*. T. 2. Warszawa 2011 s. 18.

Śląsk był tą prowincją cesarską, w której reformacja bardzo szybko znalazła dobre warunki do rozwoju. Zakorzeniła się w miastach, które nie tylko popierały najbardziej rozpowszechniony tam luteranizm, ale dawały schronienie dla innych wspólnot ewangelickich, mniej lub bardziej radykalnych. Biskupi ordynariusze diecezji wrocławskiej, która wtedy obejmowała teren Śląska, dopiero z końcem XVI w. stanęli zdecydowanie po stronie katolicyzmu. W okresie wojny trzydziestoletniej Habsburgowie przystąpili do zdecydowanej rekatolizacji Śląska, posługując się jezuitami.

2. KOLEGIA JEZUICKIE NA ŚLĄSKU

We Wrocławiu już w latach 1580-1595 dzięki biskupom: Marcinowi Gertsmannowi (1574-1585)⁶ i Andrzejowi Jerinowi (1585-1596) czterech jezuitów prowadziło działalność duszpasterską w katedrze, mieszkając na Ostrowie Tumskim, w domu jednego z kanoników kapituły katedralnej. Jednakże opozycja luterkańska w stolicy Śląska była tak silna, że zakonnicy musieli miasto opuścić. Drugi raz we Wrocławiu na stałe jezuita zamieszkali od 1638 r. Zatrzymali się wtedy w klasztorze Krzyżowców, a w roku następnym zakupili własny dom przy pl. Nankiera, tworząc tam rezydencję i szkołę średnią. Rangę kolegium wrocławskie placówka uzyskała w 1646 r. Jezuita na Śląsku właśnie tutaj rozwinęli najważniejszą działalność. W 1648 r. starali się o pozyskanie dla własnych celów zabudowań klasztoru franciszkańskiego przy kościele św. Doroty. Starania te nie powiodły się. W 1659 r. uzyskali możliwość osiedlenia się na zamku cesarskim. W 1670 r. otrzymali zgodę cesarza na wzniesienie na tym terenie kościoła i gmachu kolegium. Dopiero jednak w latach 1689-1698 wzniesli swoją świątynię barokową, której wnętrze w latach 1722-1727 otrzymało wyposażenie późnobarokowe, wykonane pod kierunkiem brata zakonnego Krzysztofa Tauscha.

Również szkoła rozrastała się szybko. W 1644 r. otworzono kursy filozoficzne, a w latach 60-tych teologiczne. Ponadto jezuita dążyli do utworzenia we Wrocławiu własnego uniwersytetu. Prawa uniwersyteckie dla swojej szkoły uzyskali dopiero 21 października 1702 r. po pokonaniu ogromnych trudności, przy czym powołano do istnienia tylko wydziały filozofii i teologii. Profesorowie pochodzili wyłącznie z grona zakonników. W 1724 r. w ich szkole studiowało ok. 1300 studentów, wśród których byli także ewangelicy.

Kolejny dom zakonny powstał w 1597 r. w Kłodzku. Jezuita zostali sprowadzeni tutaj 29 września 1597 r. przez Krzysztofa Schemniza, prepozyta kościoła NMP i kanoników regularnych, przy aprobacie papieża Klemensa VIII (1592-

⁶ Z. LEC. *Biskup Marcin Gerstmann (8 III 1527-23 V 1585). Życie i działalność.* „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 56:2001 nr 4 s. 459-468.

1605) i cesarza Rudolfa II (1576-1612). Od razu otworzyli rezydencję oraz szkołę średnią. W 1602 r. szkoła otrzymała duży gmach na swoje potrzeby. Konwikt ustanowiono w 1614 r. dzięki kilku dobrodziejom. Dużym wsparciem dla niego była Ścinawka Średnia ofiarowana konwiktowi przez Jana Krzysztofa Metzingera. Konwikt na początku dawał schronienie i utrzymanie dla 30 wychowanków. Ich liczba w 1735 r. wzrosła do 53. Kolegium istniało w Kłodzku w latach 1599-1776. Jego gmach, wybudowany w latach 1655-1689, projektował Karol Luragho, znany także z podobnej działalności w Pradze i Pasawie⁷. Od 1641 r. młodzi księża jezuiti odbywali tutaj trzecią probację⁸. Przy kolegium utworzono kongregacje: uczniów (pierwsza utworzona i zatwierdzona w 1613 r., druga utworzona w 1648 r. i zatwierdzona w 1658 r.), mieszczan (zatwierdzona w 1628 r.), rzemieślników (utworzona w 1649 r.)⁹. W tej placówce w latach 1609-1612 w gimnazjum nauczał św. Melchior Grodziecki¹⁰.

Podstawą istnienia i działania kolegium kłodzkiego była własność ziemską, stawiającą tę placówkę na trzecim miejscu pod względem wielkości wśród śląskich posiadłości jezuickich¹¹. W całości do tego kolegium należały wioski: Dzikowiec, Mikowice, Starków, Stary Wielisław, Szalejów Dolny, Zarzecze i Rogówka. Ponadto w części mniejszej lub większej własnością tego kolegium były: Krosnowice, Niwka, Polanica, Słupiec, Szalejów Górny, Ścinawka Średnia, Wojciechowice oraz Żelazno¹².

W Opawie (Opava, Czechy) na Śląsku Cieszyńskim już w 1608 r. powstała stacja misyjna, przekształcona w misję stałą w 1625 r. W cztery lata później ta placówka stała się rezydencją. 30 kwietnia 1642 r. uzyskała prawa kolegium¹³. W 1630 r. otwarto szkołę średnią, a w 1652 r. konwikt pw. św. Ignacego, który w 1735 r. liczył 26 wychowanków. Niniejsza placówka powstała dzięki księciu Karolowi von Lichtenstein (zm. 12 lutego 1627 r.) i najbliższej rodzinie księcia. W Opawie jezuita opiekowali się kilkoma kongregacjami. Były to kongregacje uczniów i mieszczan, założone w 1635 r. oraz rzemieślników kawalerów (grupująca

⁷ L. BURGEMEISTER. *Die Jesuitenbauten in Breslau insbesondere die Matthiaskirche und das Universitätsgebäude*. Breslau 1901 s. 19.

⁸ Trzecia probacja to roczny okres przewidziany przez św. Ignacego Loyolę dla księży przed złożeniem ostatecznych ślubów. Poświęcony jest głębszemu poznaniu duchowości jezuickiej i prawa zakonnego oraz odprawieniu 30-dniowych ćwiczeń duchownych. Zob. *Encyklopedia*. s. 539.

⁹ Z. LEC. *Jezuici w Legnicy (1689-1776)*. Wrocław 2001 s. 65.

¹⁰ L. LUKÁCS. *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae Societatis Jesu*. II: 1601-1640. Romae 1982 s. 606.

¹¹ Pierwsze miejsce zajmowało kolegium w Legnicy i rezydencja w Otyniu, a drugie kolegium we Wrocławiu.

¹² J. WOSCH. *Terytorialny rozwój własności ziemskiej zakonu jezuitów na Śląsku od XVI do XVIII wieku*. „Studia Śląskie” (Seria nowa) 34:1978 s. 24-30.

¹³ A. FECHTNEROVÁ. *Rektoři kolejí Tovaryšstva Ježíšova v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1773*. T. 2. Praha 1993 s. 461.

pracujących młodzieńców) założona w 1637 r.¹⁴ W 1642 r. w tej placówce pracowali znani jezuici polscy: Mikołaj Łęczycki i Tomasz Elżanowski¹⁵.

W Nysie w 1610 r. jezuici założyli stację misyjną, przekształconą w rezydencję 14 kwietnia 1623 r. Fundatorem placówki był biskup Karol Habsburg (1608-1624), który od 1622 r. pragnął przy pomocy jezuitów stworzyć uniwersytet w stolicy księstwa biskupiego. Arcyksiążę Karol Habsburg podarował zakonnikom kościół i klasztor Bożogrobców, a także 14 sąsiednich domów. Ponadto wielkim dobrodziejem tej placówki był biskup wrocławski, królewicz polski Karol Ferdynand Waza (1625-1655), który w testamencie przeznaczył jezuitom aż 240 tys. guldenów¹⁶. Dzięki tak wielkim możliwościom w latach 1656-1658 wybudowano budynek konwiktu, następnie w latach 1669-1673 trzypiętrowy gmach kolegium, które tę rangę uzyskało już w 1624 r.¹⁷ W latach 1688-1692 wybudowany został kościół pw. Wniebowzięcia NMP, który dzięki wspaniałej fasadzie i wewnętrznemu wystrojowi zaliczany jest do najpiękniejszych zabytków architektury wczesnego baroku na Śląsku. W końcu w latach 1722-1725 jezuici zbudowali jeszcze nowe gimnazjum, połączone z kolegium piękną bramą¹⁸.

Jezuici prowadzili w Nysie ożywioną działalność. Wprawdzie nie udało się im stworzyć tam uniwersytetu, ale już 23 kwietnia 1624 r. powstało gimnazjum „Carolinum”, w którym oprócz nauk humanistycznych wykładano także filozofię i teologię moralną dla studentów Towarzystwa Jezusowego i alumnów wrocławskiego seminarium duchownego¹⁹. Konwikt pw. św. Anny założyła w 1630 r. Anna Molarin, żona Kaspra Gebauera, dostojnika nyskiego. W 1735 r. dawał on schronienie 40 wychowankom. Ponadto w Nysie działały następujące kongregacje maryjne: uczniów starszych pw. Wniebowzięcia NMP (założona 10 października 1624 r.) i młodszych pw. NMP Niepokalanej (założona w 1651 r.); mieszczan niemieckich pw. Zwiastowania NMP (założona w 1625 r.) i rzemieślników pw. Nawiedzenia NMP (założona 12 kwietnia 1634 r.). Aktywne było także od 1647 r. bractwo (*Coeetus Defunctorum*), którego szczególnym celem była modlitwa za zmarłych²⁰.

Po Legnicy z Otyniem, Wrocławiu i Kłodzku, majątek ziemski kolegium nyskiego zajmował czwarte miejsce pod względem wielkości pośród wszystkich posiadłości ziemskich śląskich placówek jezuickich. W 1773 r. należało do niego

¹⁴ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (dalej skrót: AAW). *Tabulae exhibentes sedes antiqua Societatis Jesu, missionum stationes et collegia, 1556-1773*. Sygn. V B 13a k. 8r.

¹⁵ *Encyklopedia*. s. 100.

¹⁶ A. MAJEWSKI. *Zakony męskie w diecezji wrocławskiej do czasów sekularyzacji w 1810 r.* Warszawa 1991 Mps s. 128.

¹⁷ FECHTNEROVÁ. *Rektoři*. T. 2. s. 444-457.

¹⁸ B. GALANTOWICZ. *Rozwiązania urbanistyczne barokowych zespołów budowli jezuickich na Śląsku a problem akomodacji w działalności misyjnej jezuitów na przykładzie Kłodzka, Nysy, Legnicy i Wrocławia*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej 1997 s. 64-65.

¹⁹ Wrocławskie Seminarium Duchowne w latach 1575-1656 miało swoją siedzibę w Nysie.

²⁰ AAW. *Tabulae*. k. 6r-7r.

6 wsi: Darkovice, Hat', Koblov, Markvartovice, Paseky, Šilheřovice (obecnie wszystkie na terenie Czech), osada Carlshof (obecnie w granicach miasta Nysy), a 2 były w części własnością kolegium (Bodzanów, Wierzbięcice). Było to w sumie 2878 mieszkańców i 7429 ha²¹.

Już w 2 poł. XVI w. usiłowano sprowadzić jezuitów do Głogowa. Plany udało się zrealizować dopiero w 1625 r. dzięki staraniom starosty Jerzego Oppersdorffa, który sprowadził tych zakonników do miasta 5 maja²². Już dnia 1 kwietnia 1626 r. placówka uzyskała rangę rezydencji²³. Szkoła średnia publiczna, zatrudniająca 5 nauczycieli, istniała od 3 listopada 1626 r. początkowo w klasztorze dominikańskim. W 1632 r. zakonnicy opuścili miasto w obliczu nadciągających wojsk protestanckich. Powtórzyło się to jeszcze raz 10 lat później. Dopiero po zawarciu pokoju westfalskiego jezuiti osiedlili się na stałe i w 1651 r., w którym ich placówka stała się kolegium, otworzyli nową szkołę. W końcu XVII w. liczyła ona ok. 240 uczniów²⁴. Konwikt rozpoczął działalność w 1662 r. i w 1735 r. dawał schronienie 24 młodzieńcom. Kongregacje maryjne dla uczniów i mieszczan powstały w 1630 r.²⁵ Zakonnicy starali się też o piękno wystroju własnego kościoła pw. Bożego Ciała, który wybudowali w latach 1696-1702. W latach 1706-1720, pokonując wielkie przeszkody, wzniesli gmach kolegium. W kolegium w poł. XVIII w. żyło 15 zakonników, których liczba przed kasatą spadła do 5²⁶.

W Żaganiu jezuiti założyli placówkę dzięki Albrechtowi von Wallenstein. Od 15 grudnia 1628 r. miała ona już rangę rezydencji, a od 1 lutego 1629 r. stała się kolegium. Cesarz Ferdynand II (1619-1637) zatwierdził tę fundację w 1635 r. Mimo tego w latach 1633-1653 jezuiti byli zmuszeni zmagać się z miejscowymi ewangelikami i zakonem franciszkańskim. Od 2 lutego 1657 r. utrzymywali się dzięki fundacji barona Jana Ernesta von Sprinzenstein. Czteroklasową szkołę, która z biegiem czasu przekształciła się w gimnazjum łacińskie, otworzyli już w 1629 r. Po pokoju westfalskim prowadzili działalność przy kościele św. Piotra i Pawła. Konwikt św. Józefa, który powstał w 1658 r., w 1735 dawał schronienie dla 32 młodzieńców. Dwie kongregacje maryjne uczniów powstały w latach 1635 i 1699 i nosiły odpowiednio wezwania, pierwsza Niepokalanego Poczęcia, druga Matki Przedziwnej. Mieszczanie od 1661 r. tworzyli bractwo św. Izydora. Od 1755 r. w kolegium żagańskim była też siedziba pierwszej probacji prowincji śląskiej jezuitów²⁷.

²¹ WOSCH. *Terytorialny*. s. 30-32.

²² AAW. *Tabulae*. k. 4r; MAJEWSKI. *Zakony*. s. 128.

²³ AAW. *Tabulae*. k. 4r.

²⁴ H. HOFFMANN. *Die Jesuiten in Glogau*. Breslau 1926 s. 13.

²⁵ AAW. *Tabulae*. k. 4r.

²⁶ HOFFMANN. *Die Jesuiten in Glogau*. s. 34-36.

²⁷ Probacja to okres próby w celu wzajemnego poznania zakonu i kandydata do niego. Pierwsza probacja obejmuje dość krótki okres od 12 do 21 dni, podczas których kandydat przechodzi egzamin

Kolegium żagańskie w stosunku do innych placówek śląskich było raczej skromnie uposażone w ziemię. Przed kasatą jego własnością były dwa udziały (jeden związany z kolegium, a drugi z konwiktem) w Starej Koperni i Jeleninie. W sumie od tego kolegium było zależnych 695 mieszkańców i 2181 ha ziemi²⁸.

W 1629 r. jezuici pojawili się w Świdnicy Śląskiej. Przybyli tutaj z Nysy i początkowo zamieszkali w domu doktora Fuchsa, a Msze św. odprawiali w kościele franciszkańskim. W 1635 r. mieli już swoją rezydencję, szkołę i kościół pw. Ciała Chrystusowego. Konwikt św. Józefa rozpoczął działalność w 1637 r. Wydarzenia wojny trzydziestoletniej zmusiły ich kilkakrotnie do ucieczki z miasta. Wracali jednak do Świdnicy, gdzie w 1637 r. otrzymali prawo zarządzania parafią, w 1652 r. ich placówka została podniesiona do rangi kolegium, a w 1662 r. przejęli od klawrysek gotycki kościół pw. św. św. Stanisława i Waclawa, który w latach 1671-1730 przebudowali w stylu barokowym. W 1667 r. ukończyli budowę gmachu kolegium, z którym związane było gimnazjum. W 1697 r. została utworzona kongregacja maryjna dla młodzieży pw. Zwiastowania NMP. Natomiast mieszczanom świdnickim jezuici utworzyli bractwo pw. Bożego Ciała. W 1700 r. odnotowano w gimnazjum 115 uczniów. W 1735 r. w konwikcie przebywało 23 wychowanków²⁹. W 1750 r. w Świdnicy przebywało 22 jezuitów³⁰. W chwili kasaty w kolegium mieszkało 11 zakonników (8 kapłanów i 3 braci)³¹.

Majątek ziemski kolegium świdnickiego należał do średnich pod względem wielkości i obejmował miejscowości: Śmiałowice, Marcinowice, Klecin i część Witoszowa w powiecie świdnickim oraz Kwietniki w jaworskim. Jego obszar w 1773 r. zajmował powierzchnię 2122 ha, na której mieszkało ok. 1170 osób poddanych zakonowi³².

W Opolu jezuici pojawili się na stałe od 1667 r. i osiedlili się na zgliszczach starego zamku, przekazanego im przez cesarza Leopolda I. Wkrótce wzniesli kościółek o konstrukcji ryglowej, zastąpiony w 1673 r. nowym, pw. Trójcy Świętej. Ostateczne prace budowlane przy kościele kolegiackim zakończono w 1714 r. W tym samym roku ich placówka uzyskała rangę kolegium. Wcześniej, tj. w 1669 r. otworzyli gimnazjum dla 190 uczniów, a w 1672 konwikt pw. św. Franciszka Borgiasza. Dnia 12 maja 1670 r. powstała kongregacja maryjna pw. Nawiedzenia NMP, przeznaczona dla uczniów. W 1703 r. powstało bractwo pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa grupujące mieszczan. Egzystencję placówki zapewniały dochody pływ-

oraz odbywa skrócone ćwiczenia duchowne. Zob. *Encyklopedia*. s. 539; AAW. *Tabulae*. k. 11r-12r; H. HOFFMANN. *Die Saganer Jesuiten und ihr Gymnasium*. Breslau 1928 s. 104-110.

²⁸ WOSCH. *Terytorialny*. s. 32-33.

²⁹ AAW. *Tabulae*. k. 13r.

³⁰ Z. LEC. *Biblioteka kolegium oo. Jezuitów w Świdnicy Śląskiej w latach 1629-1776*. Wrocław 1987 s. 36-50.

³¹ MAJEWSKI. *Zakony*. s. 130.

³² AAW. *Tabulae*. k. 14; WOSCH. *Terytorialny*. s. 37-39.

nące z majątków ziemskich zapisanych zakonowi przez Felicjanę ze Stadnickich Cieciszowską (zm. 30 maja 1642 r.). W 1754 r. w kolegium opolskim było 7 zakonników, a w 1770 r. już tylko 5, w tym 4 kapłanów i 1 brat zakonny³³.

W 1773 r. do jezuitów w Opolu należały: Nowa Wieś, Sprzęcice, Półwieś, Bierkowice i folwark na Przedmieściu Gosławickim Opola. Majątek ten zajmował obszar 2126 ha. Mieszkało na nim 466 osób³⁴.

W Legnicy dzięki fundacji Jana Ernesta Sprinzensteina jezuita założyli placówkę w 1689 r., w 1698 stała się ona rezydencją, a 1 sierpnia 1700 r. uzyskała rangę kolegium. Szkołę jezuita zaczęli prowadzić w 1698 r. Uczęszczało do niej około 200 uczniów. Konwikt, w którym znalazło schronienie 30 alumnów, zaczął działać w 1699 r.³⁵ Sodalicja mariańska gimnazjalistów pw. Wniebowzięcia NMP bullę erekcyjną uzyskała dnia 18 listopada 1700 r. 8 września 1699 r. przekazano im na własność gotycki kościół św. Jana. W latach 1700-1704 wybudowali budynek kolegium. Barokowy kościół św. Jana budowali w latach 1714-1720, a konwikt pw. św. Józefa w okresie od 1725 do 1733 r.³⁶

Podstawy materialne placówki w Legnicy zapewniało przede wszystkim tzw. państwo otyńskie, tj. majątek ziemski obejmujący 16.906 ha, na którym mieszkało ponad 6 tys. osób. W granicach tego majątku znajdowały się dwa miasta, 11 całych wsi i jedna część, tworzące trzy odrębne kompleksy³⁷.

3. UPADEK PLACÓWEK JEZUICKICH NA ŚLĄSKU W LATACH 1741-1776

W grudniu 1740 r. wojska Fryderyka II pruskiego wkroczyły na Śląsk, który prawie w całości podporządkowały sobie do 1763 r. Okres lat 1741-1776 to dekadencja jezuitów uzależnionych od polityki Fryderyka II, który prowadził na Śląsku niezależną politykę religijną, w praktyce bardziej korzystną dla tamtejszych protestantów. Na jego żądanie 1 stycznia 1755 r. utworzono śląską prowincję jezuitów, liczącą na początku 226 osób. Zakonników podejrzanych o współpracę z Austrią nowe władze osadzały w więzieniu. Ponadto uniemożliwiały kontakt z przełożonymi zakonu w Pradze i Rzymie. Placówki jezuita Fryderyk II obciążał trudnymi do zniesienia kontrybucjami wojennymi. Po zawarciu pokoju pomiędzy Austrią i Prusami 15 lutego 1763 r. w saksońskim zamku Hubertusburg Fryderyk II zmienił postawę wobec śląskich jezuitów, okazując im nieco większą przychylność, mimo tego następował jednak widoczny spadek powołań i wyraźne zmniejszanie się stanu liczebnego śląskiej prowincji jezuitów. Ten smutny w dziejach jezuitów

³³ H. HOFFMANN. *Die Jesuiten in Oppeln*. Breslau 1934 s. 52-62; TENŻE. *Die Jesuiten in Glogau*. s. 127.

³⁴ WOSCH. *Terytorialny*. s. 33-37.

³⁵ *Encyklopedia*. s. 358.

³⁶ LEC. *Jezuici*. s. 270, 273.

³⁷ WOSCH. *Terytorialny*. s. 20.

śląskich okres dopełniają lata pomiędzy kasatą jezuitów w 1773 r., dokonaną przez papieża Klemensa XIV, a jej ogłoszeniem i likwidacją placówek jezuickich na Śląsku w 1776 r.³⁸

JESUITISCHE KOLEGIEN IN SCHLESIEN BIS 1740

Z u s a m m e n f a s u n g

Seit ende des XVI Jahrhunderts bis 1740 die Jesuiten in Schlesien (mit Grafschaft Glatz), unter habsburgischer Herrschaft, führten allseitige und belebende Tätigkeit. Damals haben sie die Kollegien, Residentzen und Missionen gegründet. Aus diesen Foundationen die wichtigsten waren die Kollegien. Die Kollegien haben die Jesuiten in Głogów (Groß Glogau), Kłodzko (Glatz), Legnica (Liegnitz), Nysa (Neisse), Opawa (Troppau), Opole (Oppeln), Świdnica (Schweidnitz), Wrocław (Breslau) und Żagań (Sagan) gehabt. In December 1740 die Truppen des Friedrichs II von Preussen sind in Schlesien marschiert, welches haben fast in gantzem bis 1763 für Preussen geordnet unter. Es waren damals die schlimmste Jahren für die Jesuiten in Schlesien.

Słowa kluczowe: kolegia jezuickie, Towarzystwo Jezusowe, szkolnictwo śląskie.

Key words: Jesuit colleges, Society of Jesus, Silesian educational system.

³⁸ LEC. *Jezuici*. s. 91-99.